

Zoetermeerdenaars voor de Goudse rechtbank tussen 1619 – 1796

C. Doedeijns

1. Inleiding

In dit artikel zullen geen juridische aspecten, overzichten, ontwikkelingen over de rechtspraak in het Ancien Régime ter sprake komen, het gaat enkele en alleen over de mensen die met dit rechtssysteem in aanraking kwamen. In de Goudse criminele vonnis- of correctieboeken, die lopen van 1447 tot 19 december 1810, staan 2497 vonnissen opgetekend.¹ In andere gerechtelijke stukken zoals de examinatieboeken, boeken waarin de verhoren opgetekend staan, zijn nog eens 179 andere vonnissen gevonden; het totale aantal vonnissen in Gouda komt dan op 2676.² Van deze veroordeelden kwamen 878 uit Gouda, 1126 veroordeelden kwamen van buiten Gouda en van 762 personen was de plaats van herkomst niet te bepalen. Onder de 1126 uitgesproken vonnissen van mensen van buiten Gouda, waren 650 personen afkomstig uit Nederland en de overigen uit de andere landen van Europa. De meeste veroordeelden uit Nederland kwamen uit Zuid-Holland afkomstig zijn onder wie drie mannen uit Zoetermeer.

Jacob Jorisz, alias Scheel Jaep van Soetermeer (ca. 1589 – n. 1632).

De eerste Zoetermeerdenaar, die we in de criminele vonnis of –correctieboeken tegenkomen is Jacob Jorisz bijgenaamd Scheel Jaep van Soetermeer of, zoals hij in een eerder vonnis genoemd werd, Jacob de opperman.³ Jacob woonde al voor 1619 in Gouda, want in zijn eerste vonnis, dat dateert van 16 oktober 1619, stond dat hij aan het Nonnenwater woonde in het huis van Frans Cornelis Walichsz.⁴ Hij werd veroordeeld omdat hij op zondagmorgen 11 augustus tijdens de preek in de St. Janskerk in Gouda een enorme rel had veroorzaakt. Tussen hem en een zekere Hendrick 't Hoen brak een enorme vechtpartij los die zich zelfs voortzette tot buiten de kerk. Er was nog een derde persoon, een zekere Jan Hendricxz kleinwerkmaker, een wever van tafellakens en beddegoed en poorter van Gouda, die ook bij deze vechtpartij betrokken was. Blijkbaar wisten de drie zich uit de voeten te maken en zo een arrestatie te voorkomen. Tien dagen later, op 21 augustus 1619, werden zij voor de eerste maal gedagvaard en daarna werden zij nog tweemaal gedagvaard. Jacob en Hendrick werden op zestien oktober 1619 beiden bij verstek veroordeeld tot twaalf jaar verbanning uit Stad en Vrijheid op straffe van zwaardere correctie en worden zij tevens vervielen al hun burgerrechten.⁵

De vraag rijst nu, waar hij in de periode tussen het verstekvonnis en zijn rechtzaak van 13 juli 1621 was. Het antwoord is simpel, hij was gewoonweg in Gouda blijven wonen en gezorgd dat hij zo min mogelijk opviel. Uit het vonnis van 13 juli betrof banbreuk, dat wil zeggen dat het het vroegere vonnis niet had gerespecteerd en toch in de stad was gebleven. Nu wordt duidelijk wat “op straffe van zwaardere correctie” uit het eerste vonnis voor hem betekent. Hij werd nu binnenskamers geseseld “tot discretie van Schepenen” dat wil zeggen dat hij net zo lang geseseld werd totdat de schepenen die daarbij aanwezige waren het wel welletjes vonden. Daarna moest hij direct voor zonsondergang vertrekken uit de stad om te voldoen aan de hem eerder opgelegde verbanning. Het laatste onderdeel van zijn vonnis is standaard, iets wat in alle vonnissen vermeld wordt: hij werd namelijk ook veroordeeld tot betaling van alle gevangenis- en gerechtskosten “indien hij dien macht heeft dye te betaelen” en die had hij niet.

¹ Streekarchief Midden Holland, Oud Rechterlijk Archief van Gouda, in het vervolg aangeduid als: SAMH, ORA. Hier SAMH, ORA-176 t/m 181, de Criminele Vonnis- of Correctieboeken 6 april 1447 t/m 19 december 1810.

² Deze zijn: SAMH, ORA-120 Vierschaarboek 12 februari 1777 – 19 december 1781, het betreft hier 3 verstekvonnissen wegens verdenking van sodomie; SAMH, ORA-166 t/m 175, de examinatieboeken, hierin zijn nog 172 vonnissen gevonden, SAMH, ORA-187, het minuutvonnisboek van de Bailliu 4 september 1621 – 15 december 1637, één vonnis en in SAMH, ORA-197 en het Judiciële Actenboek 15 december 1702 – 3 april 1690 met drie vonnissen.

³ SAMH, ORA-178 fol. 173-173v dd. 16 oktober 1619. Vermeld als Jacob de opperman en op fol. 209 – 209v dd. 13 juli 1621 wordt pas duidelijk dat hij afkomstig was uit Zoetermeer als hij vermeld wordt als Jacob Jorisz, alias Scheel Jaep van Soetermeer (ca. 1589 – n. 1632).

⁴ Het toenmalig Nonnenwater heet nu nog steeds Nonnenwater, alleen het “water” is gedempt. Mogelijkerwijs woonde Jacop in één van de huisjes op het voormalige kloostercomplex van St. Marie op de Gouwe.

⁵ ORA-37 Vierschaarboek 9 augustus 1619 - 13 mei 1620 fol 15v, 1e dagvaarding op 21 augustus 1619; fol. 28v, 2e dagvaarding op 4 september 1619; fol. 42v, 3e dagvaarding op 18 september 1619 en fol. 59v, 4e dagvaarding en veroordeling op 16 oktober 1619. Jan Hendricxz wordt voor hetzelfde delict driemaal gedagvaard maar in de vierde dagvaarding ontbreekt zijn naam en evenmin wordt hij vermeld in de vonnisboeken.

Johan Simense van Soetermeer geëxecuteerd “mit den coorde” (1641 - † 1658)

Toen Johan Simense in de zomer van 1658 in het Goudse gearresteerd werd, was hij 17 jaar oud en had hij al een hele criminele loopbaan achter de rug. Waarschijnlijk leerde hij nooit een beroep om, zoals men in deze tijd belangrijk vond, “eerlijck sijn cost te winnen”. Van jongs af aan verkeerde hij in gezelschap van “gaeuwdieven ende quaet geselschap”, die rondzwierven en zich in hun levensonderhoud voorzagen met bedelarij en diefstallen.⁶ Op dertienjarige leeftijd kwam hij voor het eerst in aanraking met de justitie in Brielle wegens bedelarij en niet nader omschreven “begane faicten”. De twee jaar daarna, van 1654 tot 1656, werd hij naar eigen zeggen nog negen maal gevangen genomen. De plaatsen waar hij gevangen zat liggen tussen Utrecht – ’s-Gravenhage - Dordrecht. Op één uitzondering na en dat was Purmerend. Tijdens het proces in Gouda in 1658 werd er, althans zo leek het, nauwelijks aandacht geschonken aan het waarom en waarvoor hij gevangen genomen was.⁷ De aandacht ging vooral uit naar twee vonnissen in Utrecht, bij het eerste vonnis wegens diefstal van goederen met een waarde van 250 guldens in Arnhem werd hij veroordeeld tot geseling binnenskamers. Het tweede vonnis in Utrecht wegens diefstal van goud en zilver in Eemnes kwam hem te staan op gesleing op het schavot, wat als een zwaardere en ontrender straf gezien werd dan een geseling binnenskamers. Ook in de twee nauwelijks omschreven vonnissen in ’s-Gravenhage, voor hij gevangen werd in Gouda, werd hij gestraft met drie respectievelijk zes jaar verbanning.

Tijdens de verhoren in Gouda liet Johan zo goed als niets los over zijn delicten, straffen en medepleger(s), zijn zogenaamde “medecomplicen”. Hij noemde ze alleen als het helemaal niet anders meer kon omdat ze tegelijk met hem veroordeeld waren. Zo werd hij in Purmerend tegelijkertijd met een Jan Claesz en Barentgen Maertens⁸ gevangen genomen en gevonnist. Ook in de eerder vermelde Haagse vonnissen was sprake van twee companen, Abraham Keuyteman⁹ en Herman de Moff.¹⁰

Tijdens zijn examinaties bekende Johan dat hij in de periode tussen de lente van 1655 en de zomer van 1658 bij zo’n 21 diefstallen betrokken was. In het voorjaar van 1655 werden twee insluipingen gepleegd, de eerste in een huis achter Hazerswoude, waar samen met Jacob van Leiderdorp, 30 guldens aan geld gestolen werd. De tweede insluiping gebeurde tussen Alphen aan de Rijn en de Gouwesluis waar zij kleding gestolen hebben, kleding dat later in Leiderdorp verkocht werd. Nog wat later in dat jaar beging hij nogmaals een insluiping in Voorburg waar linnen gestolen werd met een waarde van drie guldens.

Deze drie misdaden hebben enkele specifieke kenmerken. Ten eerste is er sprake van insluiping, er zijn namelijk geen sporen van braak aanwezig, zodat er technisch niet gesproken kan worden van inbraak. Dit werd vooral bij de tweede insluiping heel duidelijk gezegd in het vonnis “Dat sijn complicen onder de dorpel in huys sijn gecroopen”. Ten tweede was er sprake er één persoon “op schiltwacht”, op de uitkijk stond terwijl de ander het huis binnen geslopen was en een derde persoon de gestolen goederen elders verkocht.¹¹

In het jaar 1656 vonden de insluipingen en inbraken hoofdzakelijk, op één na, plaats tussen ’s-Gravenhage, Hoek van Holland en Schiedam. Johan bekende dat hij met Johan Andriesz, alias de Nachtegael¹² en Symon Jansz alias ’t Boertgen¹³ overdag een huis in Delfland waren binnengegaan. Ze kwamen binnen door één van de

⁶ Deze periode, het eind van de Opstand tegen Spanje, kenmerkt zich onder andere door een enorme economische groei, die een enorme aantallen mensen uit andere gebieden aantrok. Enkele van de hierbij optredende verschijnselen zijn een enorme verpaupering, extreem lage lonen en hierdoor een toenemende (min of meer georganiseerde) misdaad.

⁷ Dit is echter misleidend, de betreffende stukken zijn niet bewaard gebleven maar men verrichtte wel degelijk onderzoek en haalde vaak informatie en kopieën van de vonnissen uit de andere plaatsten.

⁸ Barentge Maertensdr, alias Groentge, geboren in Zutphen en opgegroeid in Groningen. Zij wordt op 30-08-1658 in Gouda veroordeeld om op het schavot tepronk te staan met een strop om de hals, strenge geseling, brandmerking schouder en 25 jaar tuchthuisstraf. Lid van de Bende van Hees.

⁹ Abraham Jansz Keuyteman, alias vaandrager of vaandrig, 17 jaar. Hij wordt op 30-08-1658 in Gouda veroordeeld om op het schavot strenge gezeseld en gebrandmerkt te worden en voor zonsongang 25 jaar verbanning uit stad en vrijheid en binnen drie dagen uit Holland, Zeeland en Westfriesland op straffe van meerdere straf. Lid van de Bende van Hees.

¹⁰ Herman Harmansz, alias Herman de Moff, 18 jaar, afkomstig uit Keulen. Hij wordt op 30-08-1658 in Gouda veroordeeld om op het schavot strenge gezeseld en gebrandmerkt te worden en voor zonsongang 25 jaar verbanning uit stad en vrijheid en binnen drie dagen uit Holland, Zeeland en Westfriesland op straffe van meerdere straf. Lid van de Bende van Hees.

¹¹ De in Voorburg gestolen goederen worden door een zekere Adriaen alias De blauwe Pruim in ’s-Gravenhage voor 3 guldens verkocht.

¹² Johan Andriesz, alias de Nachtegael, 21 jaar, afkomstig uit Breda. Hij wordt op 30-08-1658 veroordeeld tot ophanging op het schavot, waarna zijn lichaam buiten de stad op het Gerecht opgehangen zal worden tot voorbeeld van anderen tot het vergaan is.

¹³ Symon Jansz, alias 't Boertie, 17 jaar, afkomstig van Benthuizen. Hij wordt op 30-08-1658 veroordeeld om op het schavot streng gezeseld en gebrandmerkt te worden, waarna nog achttien jaar tuchthuisstraf volgt. Lid van de Bende van Hees. Zijn bijzit Joosgen Pieters, alias Schijterige Joosgen, 22 jaar en geboren in de Betuwe, zal op 25-08-1660 in Schoonhoven worden veroordeeld tot levenslange

vensters met “schudden” te openen maar konden helaas niets van hun gading vinden, want alles was keurig op slot gedaan. Hierna deed hij met anderen in een steeds wisselende samenwerking Maasland, Honselaarsdijk en Poeldijk aan. Hun manier van werken was steeds hetzelfde, ze kropen, slopen of klommen woningen binnen op zoek naar geld, sieraden en kleding die door Trijn Jans¹⁴ en Barentgen Maertens ergens anders werden verkocht. Naast deze insluipingen werd er het jaar 1656 er nog een diefstal gepleegd in Strijen samen met Herman de Moff, Jan de Vlamingh¹⁵ en Jan Bruyn¹⁶ in een boerderij waar geld en sieraden buit gemaakt werden. Hier eindigt het delictjaar van 1656.

Ht jaar 1657 begon met een inbraak in een boerderij bij Koudekerk. Samen met Herman de Moff, Jan op de Trappe en een zekere “Jonck” brak hij in door met een mes de klink van de achterdeur te forceren om binnen op zoek naar buit te gaan. Die gestolen goederen werden later door Griet van Amsterdam verkocht. Waarschijnlijk nog dezelfde nacht stal hij met Herman de Moff kleding uit een hooischuit waar zij die nacht geslapen hadden. Deze kleding werd niet verkocht, maar was voet Herman de Moff. Rond dezelfde tijd werd ook nog een boerderij aan de IJsseldijk tussen Haastrecht en Oudewater met een bezoek vereerd. In gezelschap van de Nachtegael, Abraham Keuyterman, ‘t Boertgen en Herman de Moff werd een raam van de voorkamer met een stuk ijzer opengebroke en met een grote paal die van het erf was meegenomen, werden de tralies voor het raam “aen stucken gebroocken” om binnen te komen. Toen zij eenmaal in huis bezig waren een kast open te breken, werd de boer wakker en moesten zij zich snel en onverrichter zaken uit de voeten maken.

In de herfst van 1657 was hij samen met Jacob van Leyderdorp in de buurt van Haastrecht waar zij “een hemrock met silveren cnoopen, eenige cleederen ende eenigh gelt” wegnamen uit een boerderij en de opbrengst bedroeg 24 guldens, die natuurlijk gedeeld werd.

Na de diefstal in Haastrecht trok Johan met zijn metgezellen weer richting van ‘s-Gravenhage. In Voorschoten groef hij zich met ‘t Boertgen en de Nachtegael met behulp van hun messen een weg onder de dorpel door. Waarna zij de deur van de boerderij van de binnenkant af konden openen. Eenmaal binnen brachten zij een grote kist naar buiten, braken die open en haalden er al de kleding. Deze kleding werd door Moffe Geert¹⁷ in Rotterdam naar de lommerd gebracht en de 28 guldens die zij hiervoor kregen werd door hen “verteert ende verdeelt”. Het laatst delict in 1657 vond plaats in Rijswijk waar hij samen met Jan Bruyn oude kleding stal. Nu werd er niet ingebroken of ingeslopen maar de diefstal werd gedaan met behulp van een lange stok tussen de tralies van het raam om zo de kleding uit het huis te vissen.

De eerste inbraak in het jaar 1658 vond rond Pasen plaats in Schiedam toen hij samen met ‘t Boertgen en Jan Baeff¹⁸ via de achterdeur van een smederij binnen was gekomen na de deur met mes geforceerd te hebben. Eenmaal binnen vonden zij een niet afgesloten kast waaruit al zilverwerk werd gestolen en door Barentge Maertens alias ‘t Groentie in Dordrecht voor ongeveer 80 guldens wordt verkocht.¹⁹

Bij een diefstal in De Lier werd anders te werk gegaan; Johan sloopte een deel van het dak om zo bij de klink van de deur te komen en eenmaal binnen stalen ze een “een hemtrock met silvere cnoopen”. De Nachtegael trok de rokjas aan en de knopen werden in Leiden verkocht.

In Maaslandersluis werd nogmaals met de Nachtegael, terwijl ‘t Boertgen op de uitkijk stond, ingebroken. Ook nu weer werd een rokjas met silveren knopen gestolen, de rokjas werd in een herberg omgezet in drank en ook nu werden de knopen weer in Leiden verkocht.

Langzamerhand ging men steeds driester te werk. In juni 1658 werd in Noordwijk een venster van een keukentje in een achterhuis opengebroke en ze liepen gewoon het huis door langs het bed waarin de bewoners lagen te slapen. Voordat de openstaande kast leeg gehaald werd, dede zij eerst een raam open om zich van een vluchtweg te verzekeren voor als de bewoners wakker zouden worden. Ook dit keer bestond de buit weer uit zilverwerk en kleding.

verbanning uit Holland, Westfriesland en het Sticht van Utrecht op pene van doodstraf. Lid van de Bende van Hees. Zie voor haar: Schoonhoven ORA-83, p. 643 – 644.

¹⁴ Trijn Jans, de “bjsit” van Jan Bruyn (bjsit = vrouw die met een man samenleeft zonder gehuwd te zijn)

¹⁵ Jan de Vlamingh; van hem is verder niets meer bekend behalve dat hij vóór 1658 in de Beemster ter dood is veroordeeld en werd opgehangen.

¹⁶ Van hem zijn noch in Gouda, noch in Schoonhoven gegevens gevonden, wel dat hij in januari 1659 in Amersfoort op het schavot gegeseld en gebrandmerkt zal worden. Zie hiervoor: Florike Egmond, *Op het verkeerde pad, Georganiseerde misdaad in de Noordelijke Nederlanden 1650-1800* (Amsterdam 1994) 81, noot 18.

¹⁷ Moffe Geert, in 1658 vermeld als de bysit van Johan Andriesz, alias de Nachtegael.

¹⁸ Cornelis Pietersz, alias Jan Baeff, 14 jaar, geboren in ‘s-Gravenhage, op 30-08-1658 veroordeeld om: Op het schavot: strenge geseling en voor zonsondergang 25 jaar verbanning uit stad en vrijheid en tevens binnen drie dagen verbanning uit Holland, Zeeland en Westfriesland op straffe van zwaardere straf. Lid van de Bende van Hees. Hij komt onder verschillende namen voor: Bij Egmond, *Op het verkeerde pad*, 80 als Jan Davidsz, alias Jan Balf en in de Goudse Vonnisboeken als Cornelis Pietersz, alias Jan Baeff.

¹⁹ Dit zilverwerk bestond uit: “een silveren onderriem met silver opsj, een silvere belle, drie gouwe ringen, twee nieuwe silvere heftgens, een silvere cnoop van een schee (ende) twee silvere lepels”.

In juli 1568 was Johan Simense met 't Boertgen, Jan Bruyn en de Nachtegael tussen Aarlanderveen en Nieuwkoop aangeland. Bij een boerderij brak hij met zijn mes het deurtje van de koecrip, de afvoergoot voor de koeienmest, open om op die manier in huis te komen. Eenmaal binnen vond hij de sleutels van een grote kist aan een stoel hangen en uit deze kist stal hij ongeveer 54 guldens, drie gouden ringen en 5 zilveren knopen. Dezelfde dag werd nog een keer ingebroken in Aarlanderveen. Hij ging met 't Boertgen het huis binnen terwijl de Nachtegael en Jan Bruyn op de uitkijk stonden. Ze sneden de 28 zilveren knopen van rokjas af die door de Nachtegael in Oudewater verkocht werden voor 6 guldens en 7 stuivers.

Nog in juli 1658, nu drie weken voor zijn arrestatie in Gouda bevond hij zich met nog steeds dezelfde bendeleden "aen den Rijpweteringh". Ook daar werden de ruiten uitgesneden om de deur te kunnen ontgrendelen en eenmaal binnen werd uit een openstaande kist kleding gestolen. De kleding werd in Kortenaar bij Abraham den pinceelmaecker verkocht voor ongeveer 14 guldens.

Zijn laatste en finale inbraak vond plaats in Middelburg, een plaatsje tussen Waddinxveen en Gouda, in gezelschap van Abraham Keuyteman, Jan Bruyn en Symon Andries. Ook nu gingen zij op dezelfde wijze te werk; met een mes werd een raam opengebroken en door het raam klommen zij naar binnen om een deur te openen en samen met Abraham Keuyteman brak hij een kast open en de spullen die daarin lagen werden door Jannitgen Jans van Delft²⁰ verkocht.

Na de inbraak in Middelburg werd Johan Simense gevangen genomen, waar en wanneer werden niet vermeld, maar de hele groep werd gearresteerd. Zij werden gevangen gezet op de Tiendewegspoort gevangen gezet en waar Johan tot zijn executie zou verblijven.

Tijdens het proces eiste de baljuw als officier van justitie conform de heersende rechtsregels de doodstraf. De schepenen echter waren ditmaal heel kort van stof om de doodstraf uit te spreken "gesien den criminelen wijsch ende conclusie bij den heer ende bailliu Anthony van der Wolff, bailliu ende schout deser stede gedaen ende genomen op ende tot laste van Johan Simens van Soetermeer ende voert als van Joan de Nachtegael".

Johan Simens werd samen met Johan Andriesz, alias de Nachtegael en Pieter Dircxz, alias Caelcop of Lazerus naar het schavot achter het stadhuis van Gouda gebracht en "aldaer met de coorde te werden geexecuteert datter de doot na volcht" dus zij werden opgehangen. Daarna werd zijn lijk en dat van beide anderen door de beul naar het galgenveld buiten de stad gebracht om weer opgehangen te worden totdat het lichaam vergaan was.

Pieter Dirkse van der Klerk (1772 – n. 1801)

De derde "Zoetemeerdenaar" die in Gouda veroordeeld werd was de 26-jarige Pieter Dirkse van der Klerk, alias Piet Muys, geboren in Noordwijk en ten tijde van zijn arrestatie in Gouda woonde hij bij Michiel Ruys in de droogmakerij bij Zoetermeer.²¹ Hij was ongehuwd en van beroep daggelder of, zoals hij zelf zei, verdiende hij de kost als boerenknecht.

In 1784 was hij op twaalfjarige leeftijd vertrokken uit het ouderlijk huis en ging bij zijn tante wonen en vanaf die tijd verdiende hij de kost als daggelder. Eén van zijn eerste baantjes was bij een boer in Noordwijk van wie hij later een paard zou stelen. Hier bleef hij ongeveer drie maanden en na een ongeluk, waarbij hij zijn duim verloor, ging hij terug naar zijn ouders in Noordwijk totdat zijn hand weer genezen was.

In 1792 deed Pieter nog een poging om op een andere manier aan de kost te komen en ging naar het garnizoen in Delft om dienst te nemen in het leger. Zijn militaire loopbaan was van korte duur want na twintig minuten stond hij weer op straat en was ontslagen zoals hij zelf zegt "omdat ik mijn duim kwijt was". Na deze poging restte hem niets anders dan daggelder te blijven.

Pieter Dirkse werd op donderdag 12 mei 1796, toen hij een paard binnen Gouda verkocht had, gearresteerd omdat men vermoedde dat paard gestolen was en anderzijds verdacht men hem van meerdere paardendiefstallen. Tijdens de ondervragingen door de rechtbank bleek al snel dat de vermoedens juist waren. Pieter bekende in de loop van de verhoren op 12 mei de dag van zijn arrestatie, op 26 mei en op 16 juni 1796, de diefstal en de verkoop van in totaal een viertal paarden. Op 11 juli 1796 werd het requisitoir voorgelezen en op de vraag of het voorgelezene correct was zei hij dat niets aan het requisitoir toe te voegen was en zette daarna zijn handtekening onder de akte, in dit geval een grote "plus" ten teken dat hij niet kon schrijven.²²

²⁰ Jannitgen Jansdr, 24 jaar, geboren in Delft. Zij wordt op 30-08-1658 veroordeeld om op het schavot strenge gegeseld te worden, gevolgd door tien jaar tuchthuisstraf. Lid van de Bende van Hees.

²¹ Voluit: Chiel Ruys in de droogmaakerij onder Soetermeer.

²² Tekst handtekening "Dit merk stelde Pieter "+" Dirkse van der Klerk" door een secretaris geschreven en het plus-teken door Pieter zelf.

Uit de verhoren en tussentijds verkregen informatie bleek dat Pieter deze diefstallen niet gepleegd had om aan de kost te komen, maar het deed op verzoek van anderen “die dit werk reeds bij de hand hadden” en tot aan het einde van zijn proces zou hij blijven volhouden dat hij de namen van deze personen niet kende.

Hij bekende begin januari 1796 zoals hij zelf zei “omtrent anderhalv of twee weken na Kersmis van den jaare 1795”, dat hij zijn eerst paard stal. Dit paard had hij in Veur²³ bij Dirk, Jan en Leendert Bentvelzen, zonen van Kees Leenens, waar hij eerder een paar weken gewerkt had, uit de stal gehaald en voor 28 guldens in Santpoort buiten Haarlem aan een onbekend persoon verkocht.

Het tweede paard stal hij in de nacht van vrijdag op zaterdag 8 en 9 januari 1796 “zijnde twee dagen na Drie Koningen” bij Joris Boon alias Roode Joor, een boer die tussen_Katwijk en Noordwijk woonde. Ook dit paard verkocht hij in Santpoort voor 27 guldens aan een melkboer.

Drie weken later, begin februari 1796, stal hij het derde paard, nu in Katwijk-Binnen. Ook nu ging hij weer naar Santpoort om het dier daar te verkopen, maar op aanraden van iemand die niet anders vermeld wordt als “die man”, liet hij het paard daar achter en vertrok zonder het geld gekregen te hebben.

Het vierde paard wordt 11 mei 1796, op de woensdag voor zijn arrestatie in Gouda, gestolen uit een weiland in Voorhout.²⁴ Pieter verkocht dit paard op de markt in Gouda aan een onbekende voor 42 guldens.

Alle vier de paardendiefstallen verliepen volgens een vast patroon. Voordat de paarden gestolen werden ging hij eerst op zoek naar een hoofdstel om het paard mee te leiden. Het hoofdstel van het eerste paard was afkomstig uit de stal waaruit hij het paard meenam. Tot zijn geluk had het tweede paard bij Joris Boon al een halster om en voor het derde paard had hij zelf een halster gekocht. Om een bit voor het vierde paard te stelen, bleef hij dicht bij huis, hij stal het bij zijn tante uit de korenmolen²⁵. De diestals van deze hoofdstellen werden in het vonnis samengevat onder één noemer, het waren “andere zaken van minder aanbelang”.

Tijdens zijn verhoren kwamen nog twee andere “zaken van minder aanbelang” aan het licht, die echter in het vonnis niet meer genoemd werden, misschien omdat ze niet bewezen konden worden. Op zijn tweede examinatie op 26 mei werd hem gevraagd of hij eerder met de justitie in aanraking was geweest. Hij ontkende dat en op de vraag hoe hij dan aan de littekens van wat leek op een eerdere geseling was gekomen, zweeg hij in alle talen.

Men verdacht Pieter ook van een lidmaatschap van een bende die zich gespecialiseerd had in het stelen van paarden. Ondanks dat de ondervragers hier herhaaldelijk op terugkwamen, bleef hij ontkennen dat hij lid van een dergelijke bende was en dat hij ook niemand van zo’n bende bij naam kende. Wel bekende hij dat hij “op aanzoek van anderen, die dit werk reeds bij de hand hadden”, begonnen was met het stelen van paarden.

Dit was een reden voor Hanzo Lemstra van Buma, de hoofdofficier van justitie van Gouda, om de zwaarst mogelijke straf wegens veediefstal te eisen. Hij eiste dat Pieter Dirkse van der Klerk “andere ten exempel, naar de wetten dezer landen, met de dood” te straffen en sloot zijn pleidooi af met de standaardformule “om gebracht te worden ter plaatse alwaar men gewoon is ter stede criminele justitie de doen, en aldaar zal worden gestraft met de koorde, dat er de dood na volgt – ofte wel tot zodanige andere straffe zal worden verwezen, als bij den rechter zal geoordeeld worden te behoren”.

De rechtbank, in deze periode “het Committé Judicieel der stad Gouda” geheten, vonniste milder en op 7 september 1796 wordt Pieter in naam van ’t Volk van Holland veroordeeld. Dit vonnis werd voltrokken op 22 september 1796 op het schavot achter het stadhuis van Gouda “daar men gewoon is criminele justitie te doen” waar hij onder een opgerichte galg moest staan met een strop om den hals ten teken dat hij eigenlijk de doodstraf verdiend had. Daarna werd hij wel ter discretie van ’t Comité Judicieel wel strengelijk gezeseld en gebrandmerkt met heet stadsteken.²⁶ Na de voltrekking van het vonnis volgde nog een tuchthuisstraf van zes jaar “in een der tuchthuizen dezer provincie” en daar te werken voor de kost.²⁷ Na zes jaar tuchthuis was zijn straf nog niet afgelopen, hem wachtte nog een verbanning “voor altoos” uit Holland en West-Friesland.

Een ander onderdeel van zijn vonnis is dat hij alle kosten, voortvloeiende uit het proces moest betalen en zoals in 99,9 % van alle gevallen was het niet mogelijk, zo ook niet bij Pieter. De Leden van ’t Comité Judicieel verklaarden dat Pieter officieel te kennen heeft gegeven geen goederen te bezitten waarmee de gevangenis- en justitiekosten betaald konden worden.

Het verhaal van Pieter Dirkse van der Klerk in nog niet afgelopen. Ook in het tuchthuis was hij nog verder te volgen. In het archief van het Committé van Justitie zijn nog twee stukken te vinden die op hem betrekking

²³ Veur, thans gemeente Leidschendam-Voorburg.

²⁴ In artikel 65 van de 2e examinatie zou de diefstal op maandagavond plaats gevonden hebben.

²⁵ Zij is de echtgenote van Louw van Leeuwen onder Lis (molenaar te Lisse ?). Waarschijnlijk is zij dezelfde tante waar hij, na zijn eerste vertrek uit het ouderlijk huis, is gaan wonen.

²⁶ “Ter discretie” wil zeggen tot het Comité het genoeg vindt, er wordt van te voren geen aantal slagen vastgesteld.

²⁷ Later zal blijken dat dit het tuchthuis in Gouda is.

hebben.²⁸ Van tijd tot tijd kregen de gedetineerden in het tuchthuis de mogelijkheid om een verzoek in te dienen tot strafvermindering. De commissarissen overlegden dan met de regenten van het tuchthuis over het gedrag van de verzoeker en per geval werd gezien of dit kon worden toegestaan. In beide gevallen werd over Pieter gezegd dat men geen klachten over hem had en dat hij ook geen klachten over de behandeling van de regenten had. Na 18 maart 1801 verdween Pieter uit het zicht.

drs. C. Doedeijns
c.doedeijns@planet.nl

4. Bijlagen

4.1 Overzicht eerdere vonnissen Johan Simense

	jaar	plaats	vermelding	straf	verbanning	delict(en)
1 ^e	1654	Brielle	"gevangen"	-	-	begane faicten + bedelarij
2 ^e	1654-1656	Utrecht	"gevangen"	geseling binnenskamers	-	diefstal in Arnhem
3 ^e	1654-1656	Utrecht	"gevangen"	geseling op schavot	-	diefstal in Eemnes
4 ^e	1654-1656	Woerden	"gevangen"	-	-	-
5 ^e	1564-1656	Oudewater	"gevangen"	-	-	-
6 ^e	1654-1656	Dordrecht	"gevangen"	-	-	-
7 ^e	1654-1656	's-Gravenzande	"gevangen"	-	-	-
8 ^e	1654-1656	's-Gravenzande	"gevangen"	-	-	-
9 ^e	1564-1656	Purmerend	"gevangen"	-	-	-
10 ^e	1564-1656	Bloemendaal	"gevangen"	-	-	-
11 ^e	1656	's-Gravenhage	"gevangen"	-	3 jaar verbannen	-
12 ^e	1656	's-Gravenhage	"gevangen"	-	6 jaar verbannen	-

4.2 Overzicht gepleegde delicten door Johan Simense

jaar	plaats	soort delict	"medecomplicen"	gestolen goederen	zijn aandeel
1655	Hazerswoude	in sluiping	Jacob van Leiderdorp	geld	15 gld
1655	Alpen / Gouwesluis	in sluiping	"complicen"	kleding	30 gld
1655	Voorburg	in sluiping	"complicen"	textiel	1½ gld
1656	Delftland (in)	inbraak	de Nachtegael, 't Boertgen	zilveren sieraden	niets
1656	Maasland	in sluiping	Jan Bruyn, 't Boertgen	3 gouden ringen	4 gld
1656	Honselaarsdijk	in sluiping	Jan Bruyn	goud- / zilverwerk	16 gld
1656	Poeldijk	in sluiping	Jan Bruyn, 't Boertgen	zilveren sieraden	7 gld
1656	Maasland	in sluiping	Dionys	geld	8 gld
1656	Strijen	inbraak	Jan Bruyn, Herman de Moff, Jan de Vlaming	zilverwerk / geld	6 gld
1657	Koudekerk	inbraak	Herman de Moff, Jan op de Trappe, "eenen Jonck"	zilverwerk / geld	---
1657	onbekend	scheepsbraak	Herman de Moff	kleding	---
1657	Oudewater (bij)	inbraak	De Nachtegael, Abraham Keuyteman, 't Boertgen, Herman de Moff	niets	---
1657	Haastrecht	inbraak	Jacob van Leiderdorp	kleding / geld	12 gld
1657	Voorschoten	inbraak	't Boertgen, De Nachtegael	kleding	9 gld
1656	Rijswijk	"hengelen"	Jan Bruyn	kleding	---
1568	Schiedam	inbraak	't Boertgen, Jan Baeff	zilverwerk	25 gld
1568	De Lier	inbraak	De Nachtegael	zilverwerk / kleding	---
1568	Maaslandersluis	inbraak	De Nachtegael, 't Boertgen	zilverwerk / kleding	---
1568	Noordwijk	inbraak	De Nachtegael, 't Boertgen, Jan Bruyn	zilverwerk / kleding	5 gld
1568	Aarlanderveen	inbraak	De Nachtegael, 't Boertgen, Jan Bruyn	goud- / zilverwerk, geld	---
1568	Aarlanderveen	inbraak	De Nachtegael, 't Boertgen, Jan Bruyn	zilverwerk	1 gld 11 st.

4.3 Tegelijk met Johan Simense veroordeeld op 30 augustus 1658:

naam	afkomstig van	lft	vonnis
Pieter Dircxz, alias Caelcop / Lazerus ²⁹	Enkhuizen	27 jr	doodstraf: ophanging + galgevelde buiten de stad
Johan Andriesz, alias de Nachtegael	Breda	21 jr	doodstraf: ophanging + galgevelde buiten de stad
Symon Jansz, alias 't Boertie	Benthuizen	17 jr	op schavot: strenge geseling, brandmerking, 18 jr tuchthuis
Barentge Maertensd, alis Groentge	Groningen	--	op schavot: pronkstelling met strop, geseling, brandmerking, 25 jr tuchthuis
Cornelis Pietersz, alias Jan Balf	's-Gravenhage	14 jr	op schavot: geseling, vzo 25 jr verbanning uit Holland, Zeeland en West-Friesland
Herman Hermansz, alias Herman de Mof	Keulen	18 jr	op schavot: geseling, brandmerking, vzo 25 jr verbanning uit Holland, Zeeland en West-Friesland
Abraham Jansz Keuyteman	Amsterdam	17 jr	op schavot: geseling, brandmerking, vzo 25 jr verbanning uit Holland, Zeeland en West-Friesland

²⁸ SAMH, Gouda, ORA-125 Stukken van het Committé van Justitie dd. 4 oktober 1799 en 18 maart 1801.

²⁹ Pieter Dircxz, alias Caelcop of Lazerus, 27 jaar, afkomstig uit Enkhuizen. Eerder reeds diverse malen veroordeeld oa. in Amsterdam, Haarlem en Leiden. Na een mislukte inbraak in Ameide (Pinksteren 1658) met de Nachtegael en Michiel 't Meijse als enige gevangenen genomen en in Gouda gevangen gezet. Hij is nog diezelfde nacht ontsnapt. Alle drie lid van de Bende van Hees.

